

Rumeli

RUMELİ İSLÂM ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

مجلة روم اهل للبحوث الإسلامية | Rumeli Journal of Islamic Studies

ISSN :2564 -7903 Yıl/Year :3 - Sonbahar /Spring 2020 - Sayı / Issue :6

TRAKYA
ÜNİVERSİTELER BİRLİĞİ
İLAHİYAT FAKÜLTELERİ

RUMELİ

İslâm Araştırmaları Dergisi

مجلة روم ايلي للبحوث الإسلامية / Journal of Islamic Studies

Yıl / Year: 3 – Sonbahar / Spring 2020 – Sayı / Issue: 6

ISSN: 2564-7903

Dergimizin Tarandığı Veritabanı ve İndeksler:

Kitap Değerlendirmesi / Book Review

CASTELLIO CALVIN'E KARŞI ya da BİR VİCDAN ZORBALIğA
KARŞI

Yazar: Stefan ZWEIG, ev. Mustafa Topal–Kıvanç Koçak (İstanbul: İletifim
Yayımları, 2018), 240 sayfa.

Mustafa Barış*

Geliş Tarihi: 24 Mayıs 2020

Kabul Tarihi: 6 Temmuz 2020

Bir dönem hakkında en az bilgiye sahip olanlar, şaşılacak biçimde, o dönemde yaşayanlardır.¹ Geleceği şekillendirecek geçmişin önemli bölümünü anlamak ve tarihten ‘ders almak’ için realiteleri iyi analiz etmelidir. Geleceğe ilişkin uzun vadeli perspektif sağlayacak söz konusu analizlerin aygıtları kavramlardır. Aslı Yunanca kökenli olan ‘anakronizm’, tarihi vakıaların kendi zamanının veya döneminin bağlamından tamamen bağımsız ve ayırık araçlar/kavramlar ve bakış açılarıyla değerlendirilmesi anlamına gelir. Mesela anakronizmden uzak olmak; gelişen iletişim araçları sayesinde edindiğimiz “düşünce beyanı ve de bilgi edinme hakları” gzlkleriyle, M.S. X. yüzyıllarda yaşayan bir toplumun analiz edilemeyeceği gerçeğini kabul etmektir. Madalyonun diğer tarafı ise “trajik” bir hal almaktadır. İnanlık tarihinde binlerce ve milyonlarca cana mal olmuş problemlerin aslında bazı kavramlarla nasıl çözülebileceği anlaşıldığında “şerefli bir hayatın”, “yaşayan/yaratılan hakkı” olduğunu geç kalmadan kavramamız gerekiyor.

Batı tarihinde bu kavramlardan en önemlisi seklaritedir. Sekülarizm/Sekülerizm kavramı yaklaşık XIX. yüzyıl ortalarında İngilizce konuşulan coğrafyada önemli bir vakıa olarak ortaya ıktı. Tanrı ve hiret kavramları üzerine temellendirilen argümanlardan farklı olarak, ahlkın tamamen akılcı ilkeler üzerine bina edilmesine ve Hıristiyanlıkta dinî ve politik erklerin dünyevî bir bakış açısıyla ayrılmasına verilen isimlendirmedir. İlk dönemden itibaren Hıristiyanlar yüzyıllar boyu devlet baskısına maruz kalmışlar, otoriteye karşı uzun bir mücadele vermişlerdir. Bunun neticesinde hem yetke halkası, hem de hiyerarşi sahibi olarak “kilise” kurumunu oluşturmuşlardır. Roma’nın Hıristiyanlaşması gibi, Hıristiyanlığın Romalaşması realitesi, bütün Hıristiyan topraklarında kilise ve devletin yan yana ama farklı kurumlar olarak varlıklarını sürdürmesini sağladı. Lewis’e göre, İslam ne kendi içinden seküler bir yapı ortaya çıkardı ne de Yahudi-Hıristiyan kültürünün ürününün seklariteyi ithal etti. Bunun sebebi  dinin ‘farklı kurucu mit’lerinin olmasında yatar. Hz. Muhammed kendi zamanında zaferini ilan etmiş, hükümranlığına ulaşmıştı. Hz. Musa ve Hz. İsa ise eza, cefa ve zulümle mücadele etmiş, özellikle Hıristiyanlar, Hz. İsa’nın ardından yüzyıllar boyunca işkence ve zulme maruz kalmışlardır. Takipçilerinin kendi devlet, dil ve kurumlarını amaçları doğrultusunda adapte edip müesses hale getirmeleri yüzyılları bulmuştur.² Söz gelimi XVI. yüzyılda Katolik Kilisesi ve Papa otoritesine karşı Reform Hareketleri bazı sonuçlar doğurdu. Bunlardan en önemlisi,

* Arş. Gör., Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, mustafabarıs@gmail.com, Orcid ID: 0000-0002-0647-1917.

İntihal: Bu makale “iThenticate” intihal tarama programında taranmış ve intihal içermediği tespit edilmiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by “iThenticate” and no plagiarism detected.

Atıf / Citation: Barış, Mustafa. “Castellio Calvin’e Karşı Ya Da Bir Vicdan Zorbalığa Karşı”. *Rumeli İslam Araştırmaları Dergisi* / 6 (Ekim 2020): 178-184

¹ Stefan Zweig, *Castellio Calvin’e Karşı*, ev. Kıvanç Koçak (İstanbul: İletifim Yayımları, 2018), 42.

² Bernard Lewis, *What Went Wrong?* (London: Phoenix, 2003), 96-101.

Martin Luther (1483-1546) ve Jean/John Calvin (1509-1564) tarafından Protestanlığın temellerinin atılmasıdır.

Kalvinizm'in özü Hıristiyan kutsal metinlerinin literal anlaşılmasına yönelik Zwinglian görüşe dayanır. İsviçre'de yaşayan ve Katolik Kilisesine eleştiriler getiren vaazlar veren Huldrych Zwingli Protestan Reformunun önde gelen ismidir. Bu öğretiye göre, açık ve literal okumadan başka hiçbir anlam arayışına girilmeyecektir. Kilise yapılanması, politik organizasyonlar ve sosyal düzenlemeler kutsal metnin literal anlamı üzerine oluşturulmalıdır. J. Calvin, Hıristiyanları Tanrı'nın sonsuz ihtişamı adına bitmeyen bir gayretle çalışarak hayatın zorluklarını yenmeye ve dünya hayatında etkin olmaya çağırılmaktadır. Kısaca Kalvinizm; tanrısal yazgı, seçilmişlik ve bunun belirtisi olan her bireyin mesleğinde işini en iyi yapması ve başarılı olması vurgusuyla dünyevî meslek ve uğraşılara dinsel bir anlam yüklemektedir. Tüm Batı dünyasına yayılan öğreti; İskoçya'da Presbiteryenler, Hollanda'da Reform Kilisesi, Fransa'da Huguenotlar, İngiltere'de Puritanlar tarafından benimsenmiştir. Amerika Birleşik Devletleri'nde de çokça taraftar bulmuştur.³

Biyografik, tarihî romanın okunması ve anlaşılmasında yardımcı olacağı düşünülen ve problemlere/çekişmelere çözüm önerisi sunan temel kavram laikliktir. Diğer ifadeyle, Batı laiklik uygulamasına romanda anlatılan sıkıntılı evrelerden geçerek varmıştır. Sosyal değişmelerin veya felsefî kavramların ortaya çıkışı hiçbir zaman tarihî bir tabandan vâreste değildir. İnsanoğlunun söz konusu tarihî değişimleri tahlil edecek arı, duru bir akıl ve vicdana gereksinimi her zaman kendisinin varlığıyla eş zamanlı olacaktır.

Castellio Calvin'e Karşı kitabı bir dönem tarihini anlatırken, yazarın yaşadığı zamana da göndermeler yapabilmeyi başarmış bir eserdir. Bugün Batı'da farklı din özgürlüklerinin yaşanabiliyor olmasını sağlayan "laiklik" anlayışı; bireylerin hem dindar hem vatandaş olmaları yönüyle ele alındığında kendini gösterir. İnanç sahibi insanların manevi olarak yapmakla yükümlü olduklarına dinî denilir. Vatandaş olarak yapmak zorunda oldukları da medenî yani sivilidir. İkinciden doğan mecburiyet maddî yani hukukîdir. Din ile devlet birlikte olduklarında bu ikisi, birbirinin lüzumu olur. Ayrı olduklarında ise bu iki vazife ve mecburiyet birbiriyle çekişmeye girer.⁴ Din özgürlüğünün çerçevesini; "İnanma", "İbadet ve Dua", "Talim ve Tedris, Neşir ve Telkin", "Dini Okutup Öğretmek", "Dinin Emirlerini Yerine Getirme" haklarıyla⁵ çizen Ali Fuad Başgil (1893-1967) Fransa'da ortaya çıkan "Laiklik" anlayışını da tahlil eder.

Laiklik, "rûhânî olmayan kimse, dinî olmayan şey; fikir, müessese, sistem, prensip" demektir. Katolik dünyada insanlar ikiye ayrılmaktadır. "Clergé" denilen din adamları rûhânîler sınıfını teşkil eder. "Régulier" ve "Séculier" olmak üzere ikiye ayrılır. Birinci zümredeki rûhânîler hayattan uzak ve manastırlarda yaşayan, ömürlerini ibadetle geçiren zâhitlerdir. Bilfiil dinî vazife gören, halkın içinde olan papaz, piskopos gibi kilise hâdimleri, ayin yönetenler ikinci grubu oluşturur. Laik denince; rûhânîler sınıfının bu iki yapının içine de girmeyenler, bunlara mensup olmayanlar, zâhit ve papaz sıfatı almayan Hıristiyanlar kastedilmiştir. Daha sonra bu anlam genişletilerek, dinî olmayan ve rûhânî bir mâhiyet taşımayan fikir, müessese, prensip, hukuk ve ahlâka laik denilmiştir. Örneğin laik hukuk denince dinî olmayan, esaslarını dinden

³ Hakan Olgun, "Kalvinizm", *Yaşayan Dünya Dinleri*, ed. Şinasi Gündüz, (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2007), 126-128.

⁴ Ali Fuad Başgil, *Din ve Laiklik* (İstanbul: Kubbealtı Yayınları, 2019), 95-96.

⁵ Başgil, *Din ve Laiklik*, 95-135.

almayan hukuk anlaşılır. Hukuk literatürüne Fransız Büyük İhtilali'yle girmiştir.⁶ İslam dünyasında râhipler ve rûhâniler gibi imtiyazlı sınıflar olmadığından, makbul ve mümtaz olmanın şartı Allah'a yakınlıkta olduğundan Müslüman-Türk, laikliği anlamakta güçlük çekmektedir.⁷

Başgil'e göre din özgürlüğünün korunmasının ve teminatının tek çaresi lâiklikdir. Batı'da lâiklik; dinin devlet işlerine karışmaması, devletin herkese, mevcut ve ma'ruf din ve mezheplere tarafsız davranması, bunlardan hiçbirini diğerinin aleyhine olarak, hususî imtiyaz tanımamasıdır. Buna karşılık dinin de devlete karşı, nisbî de olsa, bir özerklik içinde ahlâki ve manevî hayatın düzeni olarak hüküm sürmesidir.⁸

Lâiklik sadece devlet hayatına ait meseleler ve faaliyet alanına hitap ettiğinden bir münkirlik olarak addedilemez. O dindarlığı olumsuzlamaz. Ali Fuad Başgil sadece nazariyattan değil, realitelerden hareketle, dinin sırf ibadet ve duadan ibaret olmadığı onun hem hukuk hem de ahlâk olduğu konusunu açıklama girişimine girer. Zira lâiklik bahsinin en çetin noktası burasıdır. Örneğin birey akitler, borçlar, evlenme ahkâmını isterse şahsen takip edebilir. Sivil nikâhtan sonra dinî nikâh yapabilir. Bu bağlamda lâikliğin; din ile devletin birbirinden ayrılmasının hikmetini yerleştirmek gerekmektedir. Aksi halde "dine bağlı devlet sistemleri"⁹ ve "devlete bağlı din sistemleri"¹⁰ doğar ki ikisinin de sakıncaları vardır. Lâiklik; itidal ve ölçülülük sistemidir. Geçerliğini farklı kaynaklardan almaları dolayısıyla ikisi de insanın ihtiyaçlarından doğan din ve devlet ilişkileri günümüze değin ancak lâiklik ile düzenlenebilmiştir.¹¹ Lâikliğin 'insanın, insan tarafından istismarını önlemeye'¹² yönelik faydasını kabul eden icracı makam, edimlerinin meşrûiyetini gerekçeleyen yönlerden sadece biri ve en önemlisini elde etmiş demektir.

Eserde ele alınan teolojik, siyasi ve hukukî meselelere ışık olabilecek kısa bir girişten sonra kitabın tanıtımına geçmenin işlevselliğini aradık. Özgürlük ve özelde din özgürlüğü tartışmalarında önce Batı'da, daha sonra tüm dünyada önemli bir yere sahip olan *Castellio Calvin'e Karşı* eseri, Kıvanç Koçak'ın önsözüyle başlar. Koçak, Stefan Zweig (1881-1942) ve roman hakkında okuyucuya tarihî-edebî doyurucu ve tanıtıcı bilgiler verir. Zweig, öykülerden, romanlardan biyografilere, monografilerden şiirlere ve tiyatro oyunlarına edebiyatın hemen her alanında ürünler veren bir yazardır. Hiçbir zaman politik bir karakter olmamış, 'politika' ile

⁶ Başgil, *Din ve Laiklik*, 161-162.

⁷ Başgil, *Din ve Laiklik*, 161-163.

⁸ Başgil, *Din ve Laiklik*, 171.

⁹ Dine bağlı devlet sistemi; kabına sığmayan bir kuvvetin bütün hayat ve ilişkileri din esasları ile çevrelemek istemesidir. Bu sistemde, dinî hayatta tahakküm ve zorlama olur. İlerlemenin başlıca şartı fikir ve kanaatlere hürmet ve müsaade olacağından devlet kuvvetleriyle silahlanan din gelişmeye engel oluşturur. Dinin kendisi aydınlanmaya engel değildir. Zira sekizinci ile on dördüncü asra kadar bütün parlaklığı ile hüküm süren bir ilim ve medeniyet örneği tartışılmazdır. Bk. Başgil, *Din ve Laiklik*, 177-178.

¹⁰ Dine bağlı devlet sistemlerinde din adamları birer Sezar olurken, devlete bağlı din sistemlerinde de hükümet adamları ve her türlü politikacılar birer 'fazlalık din doktoru' ve ehliyetsiz dinî reformcu rolüne bürünürler. Dini kararları polis ve jandarmayla uygulamaya kalkarlara ki; dinin aslında bulunan iradeli, istençli ve içtenlikli uygulamalar yok edilmeye çalışılır. Mekteplerde okutulanlarla dini olandan soğutma, maneviyatla alay etme, diyanete laubalilik, hileli ve örtük şekilde örneğin tarih ve felsefe derslerinde, din karşıtlığı telkin olunur. Bk. Başgil, *Din ve Laiklik*, 181.

¹¹ Başgil, *Din ve Laiklik*, 172-186.

¹² Başgil, *Din ve Laiklik*, 188.

ilgilenmemiştir. Gestapo'nun yaptığı araştırmalarda dahi bu bilgileri yalanlayan bir ilişkiye ulaşılamamıştır.¹³

Edebiyat tarihçileri; Zweig'in, Erasmus'a (1466-1536) hayranlık duyduğunu teyit ederler. Kendini, kimseye boyun eğmeyen, düşünce özgürlüğüne inanan bir hümanist olarak tanımlayan Erasmus ile özdeşleştirdiğini, onu anlatırken aslında kendini anlattığı üzerine çoğu tarihçiler ittifak etmişlerdir.¹⁴

Eser, bir giriş ve dokuz bölümden meydana gelmektedir. Kitabın önemli karakterlerinden John Calvin Fransa'dan kaçarak Cenevre'ye sığınan ve Protestanlığı tamamen öznel bir anlayışla ele alan Calvinizm'in kurucusudur. Katoliklere karşı "din özgürlüğü" bağlamında giriştikleri mücadelelerden sonra iktidarı ele geçirip, teokratik bir din devleti kuran ve her sözü yasa haline gelen bir tirana dönüşür. Castellio, Calvin'in ilk dönemlerinde yenilenmeci ve özgürlükçü görüşlerine inanarak onunla birlikte çalışmaya başlasa da, zaman içinde Calvin'in gerçek yüzünü görmesiyle ikili arasında mücadele başlar. Eser bu ikilinin kavgasının kodlarını deşifre etmektedir.

Castellio-Calvin arasındaki mücadele tarihi aşan, asırlar üstü bir anlam ifade etsede, Calvin'in Hitler'i, Cenevre halkının ise Hitler'e tam bağlılık gösteren Alman halkını temsil ettiği de ileri sürülmüştür. Tek başına, silâhsız ve sadece kalemle giriştiği mücadelede Castellio'nun, devletin tüm aygıtlarını elinde bulunduran ve on binlerce kişinin gücünü arkasına alan Calvin'e karşı başarısı nasıl mümkün olacaktır? Bu yolda Castellio'nun elinde kendini takip eden bir gölgesi ve vicdanından başka hiçbir şeyi yoktur (s. 24). Zorbalık her çağda kendini yenilediğinden ona karşı verilecek mücadele de düşünen insanlar tarafından daima yenilenmek zorundadır (s. 173). Zweig, satır aralarında "insanlık adına ümitsizliğin en yoğun olduğu zamanlarda bile hala vicdanın sesine yer olduğu" iyimserliğini aşılar.

Yazara göre özgürlük ve otorite arasında bir denge ve sınır olmalıdır. Otoritenin yokluğunda, özgürlük de mümkün olmaz, kaos ortaya çıkardı. Özgürlük olmadan da otorite olmaz, tiranlık kendini gösterirdi (s.25). İnsanlık için yükselen tehlike, gücün "mutlak güce", zaferin de "istismara" neden olmaya meyleder nitelikte olmasıdır (s.27).

Castellio "Bir insanı yakmak bir doktrini savunmak değildir, bilakis; bir insanı öldürmektir." sözüyle, fanatikler tarafından her an tehdit edildiği o korkunç zamanlarda, vicdan özgürlüğü bayrağını (s.30) dalgalandırmaktaydı. Fakat yukarıdaki iyimserliğe inat, birtakım ürkütücü gerçeklikleri okuyucusunun önüne kayar Zweig. Tarihin 'âdil olmaya vakti yoktur.' Ve yine tarihin "soğukkanlı bir kronikçi olarak sadece başarıları sayacağını, ahlakî değerleri nadiren ölçeceğini" sevimsiz gerçeklerini (s.33) tüm açıklığı ve acımasızlığıyla ortaya koymaktadır.

Cenevre yurttaşları 1536'da referandum sonucu oy birliğiyle eski Katolik inancının yerine Protestanlığı tercih etmiştir. "Bâtıl inançlardan" üstün ve aşkın bir güç olan, aynı zamanda da tek güç olarak Protestanlık hâkim olmuştur (s. 35-36). Sövmeyi bildiği halde yaratıcı olmayan, asi olan fakat yapıcı olmayı başaramayan bir karakter (Farel) bu devrimden sonra (s.37), önce rahip sonra da hukukçu olan ve kendisinden yirmi yaş küçük Calvin'e ihtiyaç duyacaktı. Etraflıca düşünen bir mantıkçının dâhiyane bakış açısıyla zamanının gereklerinin

¹³ Kıvanç Koçak, "Önsöz", *Castellio Calvin'e Karşı*, çev. Kıvanç Koçak (İstanbul: İletişim Yayınları, 2018), 7-10.

¹⁴ Koçak, "Önsöz", 10-11.

kavranması fazla zor değildir. Tıpkı bunun gibi Calvin, kısa sürede Tanrı'nın yasa koyucu olduğu, kendisinin de bu yasada, tek yetkili olduğu bir konumuna yükselir. O bir yargıçtır ve neye izin verileceğine ve neyin yasak olduğuna Kent Meclisi'nin yerine kendisi karar verecektir. Yani sivil hukukun yerine yetki ona geçmektedir. Bundan sonra vaize başkaldırı, Tanrı'ya başkaldırı anlamına gelecekti (s. 59).

Vaizin din ve ahlâk anlayışında katı bir disiplin ve acımasız bir sertlik vardır (s. 67). Taş gibi fikrinden caymazlık, demir gibi ve insanî olmayan katılıkla kendini beğenmişlik “siyasi zaferlerin” anahtarlarıdır. İnsanlık toleransa ve adil olana değil, kendini ‘en ve tek’ doğru iddiasındaki büyük sabit fikirlere biat eder (s. 51). Felsefi düşüncenin naifliği, hiçbir zaman Tanrı'nın böyle bir karaktere, bu kadar özgürlük, bağımsızlık ve güç vermesini kavrayamaz olmasıdır (s. 69). Cenevre halkı kısa sürede Tanrı'dan korkan, çekingen, cazibesiz, hiç karşı çıkmadan tek iradeye gönüllü biat içinde bir yaşama bürünmüştür. Yazar vaizlikten tiranlığa giden yolda toplumsal değişimler, yasaklar-sansürlere üzerine tahlillerde bulunur. Kendiliğinden türeyen muhbirler, tek taraflı yargılamalar ve daha nice “ayak oyunları” gücünü, bir tek özgür insan kalmayana kadar büyütme isteyen bir sosyal yozlaşmanın şifreleri ve ilişkiler ağının epistemik-pragmatik gerekçeleri analiz edilir:

- Tartışmaya girmez.
- O tek doğrudur.
- Dikte eder (s.96).
- Yüzleşmeden hep kaçır (s.99).
- Tek bağımsız kişi kalsa, dimdik dursa tasası gitmez (s.105). Bu özellikleri taşıyan Calvin'e karşı koyan Castellio'nun elinde;
 - Sabırsızlığa karşı sebat,
 - Coşkuya karşı kararlılık,
 - Fanatizme karşı insanîyet,
 - Nefrete karşı hoşgörü,
 - Şiddete karşı itidâl ve yumuşak çehreden başka bir şey yoktur (s.87).

Calvin'e karşı gelmek en dehşet verici ölüm türünü de seçmiş olmak demektir (s.143). Mahkemenin muhaliflere verdiği cezalar, iktidarın mutlak gücünü göstermesine imkân tanınması ve bir olaydan en fazla “fayda” elde edilmesini sağlayabilmesi için olabildiğince sansasyonel ve dramatik olanlardan seçilir (s.135). Yine de iktidarı hiçbir şekilde rahat bırakmayan vakıa; böylesine bir toplumda dahi doğru bildiği öğretiyi her şeye rağmen savunacak kimselerin olmasıdır.

Mengeneler, yakılarak idam, sürgünler, kazığa oturtma, ağırlaştırılmış hapis ve daha nice işkence çeşitleriyle karşıtları susturmak Calvin'in gücü olarak tasvir edilir. “Hoşgörü/Tolerans” manifestosundan başka hiçbir fikir, böylesi iktidara cevap veremez. Sansürlere karşı vicdanın sesiyle yazılacak metinler farkındalığı sağlayacaktır. Calvin'in hoşgörü karşıtı yazıları, “rahat olmayan bir vicdanla da ancak kötü yazılır.” cümlesini doğrulayan niteliktedir (s.154).

Engizisyonda işkenceler altında can verirken dahi Tanrı'nın adını anan mahkûmların savunusunu (s.156) yapan Castellio'yu sürekli şüphe etmesi yani kendini sınaması korur. Ama o asla bir septiğe de dönüşmez. Bu nüans doğru yolda yürümesini sağlamaktadır (s.160). Başkalarına daha merhametli olabilmeyi başaran bir kişiliğe sahip olması da onu faziletli kılar.

İktidarın ayak oyunları ve hileleriyle muhaliflerini sindirmesi şaşılacak bir durum değildir. Her devirde gücü elinde bulunduranların, talihsiz bir topluluğu seçmesi ve onlara olanca nefreti boşaltmaları, haksızca saldırımları rastlanmayan bir realite olmaktan uzak değil, bilinen bir gerçektir. Tiranlıkta; Tanrı'nın ne dediğinin bir/tek şekilde anlaşılacağı yani Hıristiyanlığın “yegâne” yorumu olduğu/olması gerektiği ileri sürülür. Özgürlükçülere göre ise Tanrı'nın metninden çok farklı anlamlar çıkarmak bir sapkınlık olmaz (s.166). Herkes hata yapabilir, yanılabilir. Bunlara hoşgörü göstermek gerekir. Esasen merhametli olmaktan başka yol yoktur.

Eser o kadar güzel sarmallarla kuşatılmıştır ki yapılan tespitler, olayların gelişimiyle karşımıza çıkan oluşumların epistemik temellerini tüm yalınlığı ve doğallığıyla ortaya koymaktadır. Başarı yolunun anahtarı öğütlerini verdikten sonra (s. 159) Farel ve Calvin'in “hoşgörü” karşısında başarısız olmalarına neden olabilecek (s. 177) nitelikler veya yoksunluklar aralıklarla büyük ustalıkla örgülenir.

Calvin en acımasız silahlarını İncilleri özgürce ve kafasına göre yorumlayan ve anlayanlara, yani kendi Kilise öğretisinin vardığı sonuçlardan farklı olacak şekilde bir fikre sahip olanlara yönelmekteydi. Halbuki Calvin on yılda fiilî olarak, Katolik kilisesinin altı yüzyılda yaptığından daha fazla değişiklik yapmıştır. Özetle birçok yenilik yapan cüretkâr bir reformcu olan Calvin'in Protestan kilisesi içindeki yeni yorumları bir suç olarak tanımlama ve yargılama hakkı olmaması gerekmektedir (s.184). Ama o yalnız kendisinin bildiği ve diğerlerinin hepsinin yanlış olduğu tek görüşçülükten taviz vermez (s. 185).

Calvin'in en büyük düşmanı düşünce özgürlüğüdür. Castellio'nun tüm gerekçelendirmeleri, bu fiilî durumun yanlışlar barındırdığı üzerinedir (s. 189). Tüm ussal farkındalıkların gösterilmesine rağmen Calvin mutlak iktidarından asla taviz vermez. Bu tarz bir tiranlığın besin kaynağı ise yazara göre “terör”dür. Çünkü terör karşısında yargıçlar da yoktur, hukuk da yoktur. Bu ortamda, mağluplara da hiçbir temyiz şansı verilmez (s. 197). Zaten böyle bir tiran için amaç haklı olmak-olmamak, İncillere uymak veya uymamak değil bunlardan hep daha fazlasıdır. Bu, Castellio'yu yani muhalif olan kim varsa onları bertaraf etmektir (s. 204).

Castellio en temel mottosunu: “Kendine nefretle yaklaşılmadıkça hiçbir insanın fikrinden çekinmemek” (s. 209) olarak açıklar. “Uzlaşma” üzerine böylesi bir çağrının muhatap bulup bulamayacağı eserin sonucunda anlatılmaktadır. Tarafların genel niteliklerini ve romanın hangi problematikler üzerine kurulduğuna değinerek eser hakkında merak uyandırmayı amaçladık. En nihayetinde Stefan Zweig'in romanın ruhuna, her zaman ‘Calvin’lere karşı Castellio’ların çıkacağı nikbinliğini’ yerleştirmiş olduğunu belirtebiliriz.

Farklı olarak, eserin vurgusunun başka meselelerde olduğunu belirten okumalar da vardır. Bir sava göre kitap, ne bir kişinin tiranlığını, ne bir başkasının yakılmasını, ne de teolojik tartışmaları merkeze koyar. Kitaptaki teoloji tartışmaları da aslında döneminin rastlantısal maskesinden başka bir şey değildir. Roman, daha genel ve geniş bir çerçevede anlaşılacak üzere vicdana karşı şiddet, hümanizme karşı fanatizm, özgürlüğe karşı vesayet mücadelelerinin kutuplarından oluşur (ss. 15-16).

Kaynakça/References

- Başgil, Ali Fuad. *Din ve Laiklik*. İstanbul: Kubbealtı Yayınları. 13. Basım, 2019.
- Olgun, Hakan. “Kalvinizm”. *Yaşayan Dünya Dinleri*. Ed. Şinasi Gündüz. 126-128. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları. 1. Basım, 2007.
- Lewis, Bernard. *What Went Wrong?* London: Phoenix, 2003.
- Zweig, Stefan. *Castellio Calvin'e Karşı ya da Bir Vicdan Zorbalığına Karşı*. Trc. Mustafa Topal–Kıvanç Koçak. İstanbul: İletişim Yayınları. 1. Basım, 2018.